

QWERTY

Evrim parmaklarınızın ucunda

Kullandığımız kişisel bilgisayarların uzun bir süreden beri bilinen ama bir türlü çözülemeyen bir "donanım problemi"ne sahip olduğunu biliyor muydunuz? Bu problem o kadar büyük ve bilindik ki (en azından ilgilileri ve uzmanlarınca) sorun hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak, ondan kurtulmamız konusunda bize pek de yardımcı olmuyor. Bir problem hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamız o problemin çözümüne katkı yapmıyorsa buradan ne sonuç çıkarmalıyız?

Yalçıntaş, A. 2009. "QWERTY: Evrim Parmaklarınızın Ucunda" NTVBilim, Sayı: 10 (Arahk): 84-86.

Neden QWERTY kullanıyoruz?

Mekanik daktiloların ilk harf dizimi tasarımlarından birini yapmış olan Charles Sholes, 19. yüzyılın son çeyreğinde, daktilolardaki beklenmedik bir problemi çözmek üzere QWERTY sistemini geliştirdi. İlk defa mekanik daktilolarda kullanılmaya başlanan Dvorak sisteminin sorunu, yüksek hızlarda çalışırken makinenin mekanik parçalarının sıkışmasıydı. Sıkışan parçaları eski haline getirmek için elle küçük bir müdahale gerekiyor ancak bu toplamda büyük bir zaman kaybına yol açıyordu. Çözüm hızlı ve basit oldu: Sholes öyle bir tasarım yaptı ki yeni klavye

sistemiyle (QWERTY) daktilografin hızını azalttı; dolayısıyla mekanik parçaların sıkışma sayısı da azalmış oldu. Bu durum elle yapılacak müdahalenin sıklığının azalması anlamına geldiğinden, aynı süre içinde daha çok belge hazırlamak (en azından kuramsal olarak) mümkün hale geldi. Artık QWERTY kullanan daktilograflar daha kısa zamanda daha fazla sayıda belge üretebiliyorlardı. QWERTY mekanik daktilolarda devrim niteliğinde bir gelişmeydi. Bulunan çözüm çok uzun bir süre geçerliliğini ve önemini korudu. Ancak, mekanik parçaların sıkışması problemi

şu anda kullanmakta olduğumuz dijital klavyelerin 1970'lerde geliştirilmesi ve yaygınlaşmasıyla beraber ortadan kayboldu. Hemen hemen hepimizin kullandığı dijital QWERTY'ler bugün saniyeler içinde yüzlerce karakteri bilgisayarınızın ekranında görüntüleyebiliyor. "Problem ortadan kalktı, hayat daha etkili tasarımlarla daha güzel!" diye düşünüyor olabilirsiniz. Bir daha düşünün: evet, problem ortadan kalktı belki fakat geliştirilen çözüm ortadan kalkmadı. Şu anda problemi olmayan bir çözüm ile beraber yaşamaktayız. Sizce de burada bir terslik yok mu?

Kişisel bilgisayarların donanım problemi, klavye tasarımının sonuçlarının beklenmedik şekilde evriminden kaynaklanıyor. Dikkat ederseniz, hemen hemen her gün parmaklarınızın ucuyla dokunduğunuz, kimimizin bakmadan "on parmak" ve hatta konuşur gibi kullandığı klavyelerin sol üst tarafındaki ilk harf q'dur. Bu harfi w, e, r, t ve y takip eder. Bu nedenle bu klavye sistemine kısaca Q - Klavye ya da QWERTY denir.

Evrim köşeye sıkıştırdığında

Niçin q ve w gibi Türkçe'de pek de kullanılmayan iki harf klavyelerimizin en itibarlı iki yerini işgal ediyor? Örneğin, ABCÇDE sırasını takip eden klavyeler bilgisayar kullanırken bize daha çok fayda sağlamaz mıydı?

QWERTY'e geçiş bir ihtiyaçtan doğdu. Önceleri kullanılan klavye sistemi daktilografların hızına yetişemediğinden mekanik sorunlara yol açıyordu. Bu nedenle bu hıza gem vurmak, daktilografları yavaşlatmak

gerekiyordu. Yeni bir klavye sistemiyle bu sorun ortadan kaldırıldı. QWERTY yazan kişinin hızını azaltmak yoluyla, sıkışan mekanik parçaların eski haline getirilmesi sırasında kaybolan zamanı en aza indirerek etkililik artışı sağlamayı amaçlıyordu (bkz: Neden QWERTY kullanıyoruz başlıklı kutu). "Birinci en iyi" olmasa da işe yarayan bir çözüm. Ancak şu anda mekanik parçaların sıkışması gibi bir soruna sahip olmadığımızı göre niçin hâlâ hızımızı azaltmak üzere tasarlanmış bir sistemi kullanıyoruz?

Bir başka soru da şu: QWERTY dışında birçok başka klavye tasarımı var. Ayrıca farklı ulusal dillerin benzer klavye sistemlerinin kullanılmakta olduğunu da gözlemliyoruz. Zira ı, ç, ğ, ö, ş ve ü gibi Türkçe'de sıklıkla kullanılan harfleri barındıran F - Klavye sisteminin, çok yaygın olmasa da kullanılabilir olduğunu biliyoruz. Peki, niçin F - Klavye sistemine geçemiyoruz?

Bunun sebebi artık hayatımızın bir parçası haline

gelmiş QWERTY'nin, son birkaç on yıldır geçirdiği evrimle ilgili. QWERTY en iyi klavye sistemi değildi belki, ama piyasada standartları belirlemek konusunda alternatiflerinden daha başarılıydı. Bu örnek o kadar ciddi bir etki yarattı ki, evrimin problemlerin ortadan kalkması demek olmadığını ve hatta "ikinci en iyi" çözümlerin de hayatta kalabileceğini bize en anlaşılır şekilde öğretti. Teknolojik evrim, aynen toplumsal kurumların evriminde olduğu gibi, mükemmele doğru yönelmiş bir patika üzerinde ilerlemiyor; dahası, bu ve benzer problemleri biliyor olmak çözüm üretmek noktasında bize yardımcı olmuyordu. Sorun daha çok iktisadi idi: iyi veya kötü, standartları belirlemiş bir sistemi değiştirmenin maliyeti çok büyük olabilirdi.

QWERTY problemi en azından birkaç on yıldır oldukça popülerleştirebiliriz. Hatta QWERTY'i gündeme taşıyan bir makale koskoca "evrimci iktisat" literatürü içinde artık bir tür

dönüm noktası sayılıyor. Öyle ki, bu hikâyecik ve QWERTY'nin ortaya koyduğu problem, piyasa kapitalizminin niçin "ikinci en iyi sonuçlar"ı vermek zorunda kaldığını açıklamak için kullanılıyor. Deniyor ki, günümüz iktisadi sisteminin büyük sorunları, felsefe açısından taşıdığı tutarsızlıkları ortaya koymak yoluyla çözülemez. Sorun ekonomik ve sosyal hayatın içindeki kurumların evrim patikalarını anlamaktan geçer. Başka bir ifadeyle, sorun lâfzî değil, pragmatiktir.

QWERTY örneğinde de görüldüğü gibi, evrim hayatımızın içinde, bize çok yakın mesafelerde duruyor. Evrim parmaklarımızın ucunda. Her evrim hikâyesinin öğrettiği ders ise ayrı. QWERTY bize şunu gösterdi: evrim her seferinde en mükemmel kurumları üretmez. Doğa tarihindeki örneklere baktığımızda,

"mükemmel" diyebileceğimiz sonuçlar ortaya çıkıyor olsa da doğa mükemmel değil. Teknik ifadeyle, evrim süreçleri teleolojik değildir. Evrim süreçlerinin bize verdiği en önemli ders, zamanın, tüm problemleri ortadan kaldırmayabileceği. "Zamanın en iyi ilaç olduğu"na dair inanç, bilimsel olarak desteklenemez. Öyle durumlar ortaya çıkabilir ki, kurumlar belirli birtakım patikalara sıkışabilir; bu patikalar üzerinde kurumlar evrilmeye devam eder, ancak her zaman en iyi şekilde çalışmaz.

Bu koşullar altında felsefe değil, iktisat daha önemlidir diyebiliriz. İktisadın bu ve bunun gibi durumlarda felsefeden daha önemli olmasının sebebi, daha çok bilginin, alternatiflerin üretilmesi noktasında fayda sağlamamasıdır. QWERTY örneği ve buradan çıkarılan

sonuçlar iktisatçılar tarafından uzun zamandan beri biliniyor. Hayatımızdaki alternatifsizliklerin sebebi daha iyi düşünemiyor oluşumuz değil, alternatiflerin yol açacağı maliyetleri karşılayamıyor oluşumuz olabilir. Sadece internette mesaj yazmak için kullandığımız klavyeler konusunda değil, aşkta, aile ilişkilerinde, savaşların ve diplomasinin idaresinde de eğer alternatifsizlik karşımızdaki en büyük problemse, daha çok düşünmek değil, daha çok risk almak, yani bir an önce harekete geçmek gerekir. Harekete geçmezsek, evrim sadece dönüştürmekle kalmaz, bizi tutsak da alabilir. ❏

KAYNAKLAR

- Liebowitz, S. J., Margolis, S. E. *The Fable of Keys*, 1990.
David, P. "Clio and the Economics of QWERTY" *American Economic Review*, 75 (2): 332-337, 1985.
Puffert, D. "Path Dependence", EH.Net Encyclopedia: <http://eh.net/encyclopedia/article/puffert.path.dependence>